योगमतेआत्माभोक्तैवनतुकर्त्ता सांख्यमतेतुनभोक्तानापिकर्त्तेति तत्राद्यंदूषयतिउत्तरस्यैवसिद्धांतत्वंज्ञापयितुं क्रांतेतिक्रांतेपादेंद्रिये बलेपाणींद्रियेचविष्णुशक्रौतत्प्रयोक्तारौतिष्ठतः भटाइवराजकीयरथश कटादौतत्रयथाभटगतंजयपराजयादिरथगतंह्रासवृद्ध्यादिचराजाआत्मन्यभिमानादध्यारोपयति तद्वच्चिदात्मादेवतेंद्रियगतंभोक्तृत्वखंजत्वादिकमविद्ययास्वस्मिन्नारोपयतिअहंभोगीअहंखंजइति यथा चपराजयोनभृत्येतदभिमानाभावात् एवंभोगोपिविष्ण्वादौनास्ति आत्मनित्वविद्ययैवतद्भानमितिसिद्धमात्मनोऽकर्तृत्वमभोक्तृत्वंच नन्वात्मैवकर्त्ताभोक्ताचास्तुकिमंतर्गडुभिर्विष्ण्वादिभिरितिचेन्न अनिर्मो क्षापत्तेःस्वाभाविकस्यकर्तृत्वादेर्वन्ह्यौष्ण्यवदाश्रयनाशमंतरेणनाशायोगाच्च कर्णौस्थानं श्रोत्रमिंद्रियं दिशोदेवताः जिह्वास्थानं वागिंद्रियं सरस्वतीदेवता एतच्चान्येषामपिस्थानादीनामुपलक्षणं ॥८॥ दर्श यंतितानिदर्शनीयानि कर्त्तरिकृत्यः तानिचतानींद्रियाणिचेतिसमासः विभक्तिलोपआर्षः आहारःशब्दादिग्रहः॥९॥ इंद्रियेभ्यएवइंद्रियार्थान्कूर्मांगवत्पृथग्भूतान्विद्यात्॥१०॥मनःकर्तृ यंतासारथिःभूता

क्रांतेविष्णुर्बलेशक्रःकोष्ठेग्निर्भोक्तुमिच्छति ॥ कर्णयोःप्रदिशःश्रोत्रंजिह्वायांवाक्सरस्वती ॥ ८ ॥ कर्णौत्वक्चक्षुषीजिह्वानासिकाचैवपंचमी॥ दर्शनीयेंद्रियोक्तानिद्वाराण्याहारसिद्धये॥ ९॥शब्दःस्पर्शस्तथारूपंरसोगंधश्चपंचमः॥इंद्रियार्थान्पृथग्विद्यादिंद्रियेभ्यस्तुनित्यदा॥१०॥ इंद्रियाणिमनोयुंक्तेवश्यान्यंतेववाजिनः॥मनश्चापिसदायुंक्तेभूतात्माहृदयाश्रितः॥ ११ ॥इंद्रियाणांतथैवैषांसर्वेषामीश्वरंमनः॥नियमेचविसर्गेचभूतात्मामानसस्तथा॥ १२॥इंद्रियाणींद्रियार्थाश्चस्वभावश्चेतनामनः ॥ प्राणापानौचजीवश्चनित्यंदेहेषुदेहिनां ॥ १३ ॥ आश्रयोनातिसत्वस्यगुणाःशब्दोनचेतना ॥ सत्वंहितेजःसृजतिनगुणान्वैकथंचन॥१४॥

त्मावुत्थ्युपाधिर्जीवः ॥ ११ ॥ एषांशब्दादीनां ईश्वरंउत्पत्तिस्थितिलयहेतुः नियमेसंहारे विसर्गेसृष्टौ ॥१२॥ इंद्रियार्थाघटादयः स्वभावःशीतोष्णादिधर्मः चेतनाधीवृत्तिः देहेषुहृदयगुहायामेववर्त्तते स्व मइवकर्मोदये ततएवाविर्भवंतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ ननुदेहस्यापींद्रियार्थत्वाद्देहांतर्गतबुद्धौस्थितिःस्वस्कंधारोहणन्यायमनुसरतीत्याहआश्रयइति सत्वस्यबुद्धेराश्रयोयःप्रागुक्तोदेहःसोपिनास्ति स्वाप्नदेहवत्त स्यापिप्रतिभानमात्रत्वात् कस्तर्हिसत्वस्याश्रयःकिंचतस्यरूपमतआह गुणाइति त्रिगुणात्मिकामूलप्रकृतिरेवस्वविकारस्यवाचारंभणंविकारोनामधेयमितिश्रुतेः शब्दमात्रस्वरूपस्यसत्वस्याश्रयइत्यर्थः ननु चेतनासत्वस्याश्रयःस्वरूपंवा असंगत्वादविकारत्वाच्च ननुगुणाबुद्धेरेवधर्माःसंतु तथाचसात्विकोयंराजसोयमितितेषांतदुपाधिकेपुरुषेव्यपदेशोयुज्यतइत्याशंक्याह सत्वंहीति तेजःवासनासत्वंसृजति नतुगु णान् अनादिवासनाहिसत्वस्यकारणंसाचत्रिगुणात्मिकेतिनसत्वकार्यत्वंगुणानांघटते सात्विकोयमित्यादिर्व्यपदेशस्तुपरंपरयापियुज्यतइतिभावः ॥ १४ ॥

Digitized by Google